

Metoderapport til SKUP-prisen 2003

av

Mari Hagerup Steffensen

Risenga-saken

Publisert i Asker og Bærums Budstikke,

i perioden 25.mai 2002 til 15. desember 2003

Asker og Bærums Budstikke
PB 133
1361 Billingstad
Telefon: 66 77 00 00
Faks: 66 77 00 60

Mari Hagerup Steffensen
Telefon: 66 77 01 11
Mobil: 920 46 088
Privat: 22 46 6618

Risenga-saken ble en stor sak i riksdekkende media og satte konkurranse-utsetting på dagsorden i valgkampen. Historien begynte imidlertid lenge før den eksploderte i riksmediene i mars 2003. Egentlig begynte den da Norlandia Omsorg fikk driftsansvar, for det som var Norges første privatdrevne sykehjem. Det har i ettertid vist seg å være mye som ikke var på plass.

Arbeidet begynner

Saken om Risenga begynte i mai 2002, da jeg fikk tips om masseoppsigelse på sykehjemmet. Redaksjonen visste at det hadde vært uro rundt overtagelsen, et par måneder tidligere skrev vi om et allmøte der ansatte var engstelige for å få ny driver. Risengas tilsynslege Fridtjof Andersen hadde snakket på vegne av personalet og uttrykt bekymring for de gamle. Da tipset om oppsigelsene kom var regime-skiftet nær forestående, og jeg begynte å undersøke saken.

Hva hadde skjedd på Risenga? Sykehjemmet var kommunens utstillingsvindu i eldreomsorgen. Rapportene hadde skrytt av at de brukte en større del av ressursene direkte mot brukerne enn hva flere kommunale sykehjem gjorde. Både brukere og ansatte hadde vært fornøyd.

Problemstillingen

Det første spørsmålet jeg stilte meg var selvsagt om oppsigelsene var resultatet av anbudskonkurransen. Det ble delvis bekreftet da jeg begynte å undersøke saken. Daværende driftsoperatør ISS Omsorg fortalte at mange ansatte sa opp for å følge med dem videre. Noen var også bekymret for de nye arbeidspremissene. 45 av 200 ansatte sa opp stillingene sine. (vedlegg 1)

Men jeg hadde også fått tips om anbudskonkurransen som brakte meg enda nærmere privatiseringsantagelsen. Kommunen hadde visstnok lagt inn nye betingelser for ny driver i anbudet.

Alle anbudspapirer var imidlertid unntatt offentlighet, og vi hadde allerede en klagesak til vurdering hos Fylkesmannen. Det kunne ta tid. Jeg gikk til politikere i opposisjonen for å få papirene tidligere, men de ville ikke hjelpe. Etter mye overtalelse sendte en annen kilde tilslutt papirene, som viste at tipset stemte. Da kommunen la ut anbudet oppga de færre årsverk i grunnbemanningen enn det som faktisk jobber på senteret. 119 årsverk var engasjert på sykehjemmet, mens det bare ble opp gitt 104 årsverk. I tillegg fjernet de opplysninger om ekstrabemanning, som var ansatt for å ta seg av trengende brukere. (2)

Det viste seg at ISS hadde fått beskjed om å ta stillingene ut av anbudet. Anbudspapirene viste også at kommunen ville spare 6 millioner kroner på å velge Norlandia. De hadde valgt lavest pris, men ikke den beste bemanningsløsningen. Den var rangert som nummer tre av de fem tilbyderne. Politikerne hadde valgt en dårligere bemanningsløsning. (3)

Ferien kom og det ble stille rundt Risenga, men da senteret ett halvt år senere ble tatt ut i streik, vokste min interesse. Da jeg dro for å snakke med de strikende medlemmene i Norsk Helse og sosialforbund og Norsk Kommuneforbund, fortalte de at arbeidsforholdene var blitt dårligere.

Ansatte lå lavere i lønn, og en av dem ville stå frem. Hun hadde sagt opp stillingen, og gikk tilbake til kommunen. Hun ville ikke lenger bruke tiden sin på å vaske gulv og lage mat, slik hun gjorde på Risenga. (4)

Da det få dager senere brøt ut en alvorlig epidemi på sykehjemmet, ble jeg interessert i å finne ut mer om hvordan hverdagen var blitt på sykehjemmet.

Spørsmålet reiste seg på ny, hadde privatiseringen fått flere følger for driften og forholdene for de eldste?

Jeg begynte å gjøre nye undersøkelser, men hadde problemer med å få tak i informasjon. Ansatte var uvillige til å snakke om pleierhverdagen. De følte at Budstikka hadde skrevet for mye om dem. Det skulle senere vise seg at det ble hengt opp lapper på sykehjemmet, som kontinuerlig tilbakeviste det som var skrevet, og at ledelsen har skapt et veldig fiendebilde til avisen. De tillitsvalgte hadde samme holdning og ledelsen var selvsagt ikke veldig informative. Det ble ikke noen saker ut av det, men etter jul begynte jeg å få telefoner fra en kilde som ville informere om at noe hadde skjedd på Risenga. Hva ville han ikke si, men han ringte gjentatte ganger og ba meg følge med. Det var aldri nok informasjon til at jeg kunne gå videre på det, og jeg hadde ingen som kunne bekrefte noe internt.

Men av og til blir man hjulpet av tilfeldigheter. I februar kom en kommunal brukerundersøkelse, som sendte Risenga til bunns. Den artikkelen trigget reaksjoner som senere ble viktige. Blant annet ringte en eldre kvinne, som lenge hadde vært sykepleier på Risenga, og som nå hadde mannen sin der. Hun var opprørt over tilstandene og vi avtalte et møte. I tillegg ringte min kilde igjen og sa at jeg måtte være på vakt.

Samtidig ringte en ansatt og ga meg en real dose med kjeft. Hun ba meg møte opp på en kveldstilstelning, torsdagsdansen. Bakgrunnen var at hun var lei de negative skriviene. Tipset var vel egentlig bare et frustrert utbrudd, men det vakte min nysgjerrighet. Hvorfor ville hun ha positive oppslag, når det eneste som var skrevet de siste to månedene var brukerundersøkelsen, som gjaldt hele kommunen.

Jeg stilte meg nye spørsmål, hva hadde skjedd der ute. Og hadde dette noe med anbudene å gjøre?

Jeg begynte å undersøke saken, da en kollega kom med det utløsende tipset. Han hadde dekket et formannskapsmøtet kvelden før, der det var informert om Risenga. Han hadde ikke fanget opp hva som var problemet, og mente orienteringen var veldig vag. Derfor ba han meg sjekke det ut. Jeg ringte sporenstreks til kommuneadministrasjonen, som sa at de hadde interne problemer. Mer ville de ikke si. Med alle de siste dagers hendelser i bakhodet gjettet jeg imidlertid at det var større enn som så, og ringte på ren intuisjon til Fylkeslegen, som kobles inn hvis det er mistanke om svikt. Fylkeslegen bekreftet at de hadde et øye på sykehjemmet, men ville først ikke si hvorfor. Så kom det; de etterforsket to dødsfall.

Fylkeslegen fryktet at lav bemanning var årsaken. Saken var klar. (5)

Også sykepleierforbundet jobbet med saken. Kommunen var motvillige til å uttale seg. Norlandia valgte å kalte det en arbeidskonflikt, og skyldte på to tidligere tilsynsleger.

Nye problemstillinger

Nå var saken i gang. Jeg hadde fått bekreftet at noe var skjedd. Spørsmålet nå var hvorfor og hvordan det kunne skje?

Den eldre kvinnen fikk lov til å uttale seg, og mente at sykehjemmet var blitt veldig fokusert på penger. (6)

Men hun var ikke den eneste som mente noe. VG hadde hatt sitatsak på oppslaget om at Fylkeslegen gransket to dødsfall. Og svært mange ville uttale seg. Blant annet ringte tidligere finansminister Karl-Eirik Shjøtt-Pedersen til meg en søndag kveld for å si noe om ”skandalen”, som han kalte det. Det var mange og sterke interesser rundt saken.

Utfordringen nå ble å holde fokus på saken og ikke alle som ville uttale seg. Jeg valgte å gå til de som hadde det medisinske ansvaret, i håp om at de kunne bringe meg nærmere en forklaring om bakgrunnen for dødsfallene. Sykehjemmet hadde kun legevikarer, men to

tilsynsleger hadde nettopp sluttet, og kunne uttale seg. De mente det medisinske var svekket etter at den nye anbudsavtalen kom på plass. De sa de gjentatte ganger hadde forsøkt å si ifra, men at de ikke ble hørt. (7).

Spørsmålet nå var hvorfor Norlandia ikke ville høre, og hva kommunen egentlig visste. Vi var nå to journalister på saken, temperaturen var høy og kommunen forsøkte å avdramatisere det hele. Alle henvendelser ble avvist, og vi fikk ikke ut et eneste dokument fra kommunens postlister. Alle Risenga-dokumenter ble unntatt fra offentlighet, og en klagerunde til Fylkesmannen ville ta for lang tid. Da gikk vi igjen til postlistene hos Helsetilsynet. Der fant vi det vi søkte. Det viste seg at Fylkeslegen i nesten ett år hadde advart mot bemanningen på sykehjemmet (8). Kommunen hadde gang på gang fastholdt at den var god nok. Saksbehandlerne så heller aldri behov for å informere politikerne om fylkeslegens bekymring. Jeg fikk nå også tips fra pårørende, som hadde lest om fylkeslegens gransking. En mann i Lier hadde mistet faren i en dramatisk og høyst uvanlig ulykke på Risenga. Faren hadde rullet utfor en usikret trapp med rullestolen. (9) Sønnen hadde advart mot trappene uten å bli ikke hørt. Dødsfallet var ett av de to som fylkeslegen gransket.

Igjen kom spørsmålet om hvordan dette kunne hende. Men kommunen ville ikke svare. Oppslagene hadde skremt dem og istedenfor å svare begynte de å rasle med sablene. Rådmannen fikk lov til å trykke et leserinnlegg der han avdramatiserte hele saken. Samtidig kalte de inn den politiske gruppeledelsen og fortalte dem at saken var hausset opp i media. De ga den tidligere tilsynslegen ansvaret for saken og sa at mye skyldtes måten han hadde opptrådt på. Fremdeles ville de ikke svare på våre spørsmål. Nå begynte også Norlandia å rasle med sablene, vi ble gjort kjent med at de gikk til angrep på fylkeslegen. Det viste seg at de uttrykte mistillit til fylkeslegen. (10) Et av argumentene var at han hadde uttalt seg til Budstikka om de to dødsfallene. Også NHO-organisasjonen Service Bedriftenes Landsforening engasjerte seg. De gikk enda lengre og krevde fylkeslegen erklært inhabil (11) Bakgrunnen var at de mente han hadde forhåndsprosedert i mediene, og ikke kunne opptre objektivt i saken. De mente dessuten at han hadde gitt en sterk tillitserklæring til de to tilsynslegene.

Vi stod nå i en spesiell situasjon, det var sterke krefter i sving og alle kjempet sin kamp. De ville både ha sin side frem, samtidig som de ville forhindre nye oppslag. Mange beskyldte oss for å være partiske, og jeg husker at jeg brukte mye tid på erklære uavhengighet fra alle beskyldningene.

Men det var også andre hensyn som gjorde saken mer vanskelig å dekke. Det var en arbeidskonflikt mellom tilsynslegen og Norlandia, og det var avisens policy å trække utenom denne. Dermed var det totalforbud mot anonyme kilder, det gjorde også kildevalget svært vanskelig. Det var ingen ansatte som ville snakke med oss i et åpent intervju, og tillitsvalgte var bare delvis fungerende. Sykepleiernes tillitsmann hadde sagt opp og fagorganisasjonen lå nede. Hjelpepleiernes tillitsvalgte, som var en svært ung jente, fremsto som talsmann for ledelsen. Vi valgte henne bort som kilde.

Mens vi vurderte veien videre fikk saken en ny vri. Det skjedde da VG trykket saken om Solveig Skinnarland. Pårørende hadde gått til VG med dagboken, og avisen brettet den ut på seks sider. Nå eksploderte saken i riksmidlene, saken fikk blant annet 15 minutters dekning på TV2 nyhetene.

Både Asker kommune og Norlandia endret plutselig mening. For første gang beklaget de det som var skjedd. Kommunen erklærte at de ønsket åpenhet rundt Risenga og inviterte for første gang pårørende til møte (12).

De valgte også å innkalle til pressekonferanse. Gode kilder kunne fortelle samfunnsredaksjonen at ordføreren avbrøt ferien for å være tilstede. Nå skulle alt på bordet, sa ordfører og rådmann. (13)

Pårørende, som hittil ikke var blitt hørt, fikk dessuten en viktigere rolle. De skulle være de pårørendes vaktbikkjer. (14)

Men vi var fremdeles skeptisk til at kommunen, som hadde vært så avvisende plutselig skulle snu så brått. Et nytt spørsmål meldte seg, kunne man stole på åpenheten. Dette var en enorm prestisje-sak for kommunen. Gjorde de dette for å få ro?

Jeg snakket med flere kilder, og fikk et tips om at kommunen hadde bedt om å bli fritatt fra en storkartlegging av eldreomsorgen. Saken ble bekreftet av Helsedirektøren Lars E Hanssen som personlig hadde fått henvendelse fra kommunen, som mente det ville være for omfattende med en slik rutinekartlegging når Risenga-saken raste i riksmidlene. (15)

Nye spørsmål ble stilt, hvordan var det med resten sykehjemmene? En ny sak om at Risenga hadde bedre bemanning enn mange andre sykehjem, ble skrevet.

Risenga ble også satt i et dårlig lys da jeg kom over en tilsynsrapport som viste at fylkeslegen ba om sikring av trappene allerede for tre år siden. (16)

Risenga-saken kostet Asker kommune mye prestisje. Da de største bølgene hadde lagt seg besluttet formannskapet å avskjedige rådmannen. Et ekstraordinært møte tok beslutningen. Risenga-saken var en av årsakene. Dårlig håndtering ble oppgitt som grunn. Risenga var direkte underlagt rådmannen, og en egen medarbeider rapporterte direkte til han om alle forhold på sykehjemmet.

Ti dager etter rådmannens avgang kom rapporten fra Helsetilsynet, som slaktet forholdene på Risenga. Åtte graverende mangler ble funnet. Ikke nødvendig medisinsk behandling, mangelfull pleie og omsorg, uklare ansvarslinjer, ikke nok bemanning, dårlig avvikshåndtering og manglende infeksjonskontroll var konstatert. (17)

Spørsmålene som vi reiste i begynnelsen var på mange måter besvart. Det hadde vært problemer i forbindelse med privatiseringen. Fylkeslegen slo fast at mye kunne tilskrives overgangsperioden mellom de to drifterne.

Den videre deknningen av saken inneholder flere avsløringer, men jeg vil bare ta hovedsakene videre. Etter rapporten torde nemlig alle å si sin mening, pårørende og sykepleiere fortalte at de hadde advart om dette lenge. Kommunen gikk i seg selv og iverksatte en gransking. De så om det forelå kontraktbrudd (18).

Igjen reiste spørsmålet seg, hva ville de med dette? Var det nok en skinnprosess?

Nå var tiden moden for å se på rollene i kommunen. Støttesjefen, som hele tiden hadde hatt ansvaret for Risenga, fikk en sentral rolle med å forklare det som hadde skjedd. (20) Løftet om åpenhet hjalp meg til å få tilsendt en rekke papirer fra en saksbehandler. Papirene bekreftet det jeg mistenkte, nemlig at hun satt med bukta og begge endene i saken. Hun hadde anbefalt Norlandia som tilbyder, og senere fulgt opp all kontakt med dem. Hun var kontaktperson for alle pårørende og ansatte, som hadde klaget på forholdene. Hun var kontaktperson overfor helsetilsynet. Det var også hun som rapporterte direkte til rådmannen. Jeg hadde mange ganger stilt spørsmål om noen hadde fått i oppdrag å sørge for at alt var bra på Risenga, men det har jeg aldri fått svar på. Det nærmeste jeg kom var denne saken om de mange rollene.

Støttesjefen har fremdeles jobben sin i dag. Men artikkelen om rollene hennes gjorde at kommunen fikk andre granskere inn i arbeidet.

Senere kom jeg over informasjon som viste at kommunens eget tilsynsutvalg hadde blitt varslet om Skinnarland-saken. (22) De fant imidlertid ingen alarmerende forhold ved senteret og gjorde ikke noe med det. Tilsyns utvalgte leverte selv forslag om å endre mandatet til utvalget, og har sagt at de ønsker debatt rundt sin rolle.

Lederen på Risenga valgte å slutte av personlig grunner, senere ble det kjent at hun ikke hadde godkjent sykepleier-utdanning i Norge.

Man kunne kanskje tro at alt var bra, men nye tips fortsatte å strømme inn. I august ble jeg tipset om at Helsetilsynet skulle undersøke nye forhold, De skulle ha et nytt tilsyn for å granske påstander om en svært urovekkende måte å behandle demente på. Demente ble låst inne på rommet og bundet fast til stoler, var påstanden. (23) Pårørende bekreftet at det ble gjort. Helsetilsynet fant imidlertid ingen kritikkverdige forhold etter at tilsynet ble avsluttet i oktober.

Nå kom valgkampen, som satte privatisering på dagsorden igjen. Risenga ble brukt som eksempel av veldig mange, men Budstikka valgte å tone sykehjemmet noe ned. Vi visste at kommunen hadde bevilget mye penger til sykehjemmet under ISS, og valgte å lage en totaloversikt på pengeflyt. Jeg satt en halv dag i rådhuset for å gå igjennom årsregnskapene, og ble ironisk nok plassert på et kontor mellom rådmannen og ordføreren.

Regnskapene viste at Asker kommune har brukt mer enn de har spart på å sette sykehjemmet ut på anbud. (24) Kommunen har ikke tatt høyde for alle kostnader som kunne påløpe underveis.

Kommunens Høyre-ordfører valgte å gå ut med en svært moderat linje i valgkampen, der han sa tja til videre privatisering av eldreomsorg.

I oktober kom rapporten som konstaterer at kommunen faktisk sviktet på en hel rekke områder i oppfølgingen av Risenga. De visste om mangler, men krevde ikke utbedring. De krevet heller ikke mer fagpersonell, til tross for at det var for mange ufaglærte på jobb. Bemanningsplan ble heller ikke innfridd i kontraktperioden.

31.oktober ble Risenga erklært frisk av helsetilsynet.

Vi har skrevet om sykehjemmet etter den tid.

Tidsbruk

Det er vanskelig å slå fast hvor mye tid som er brukt på Risenga-saken. I en lang periode, på om lag to måneder jobbet jeg ikke med andre saker. Det var også mye overtid i denne perioden. Alt er uvanlig til å være en lokalavis.

Jeg har skrevet opp mot 100 saker på halvannet år – det i seg selv tilsvarer mye tid. I tillegg har jeg brukt mye tid på reaserch.

Erfaringer

Risenga har vært en veldig spesiell sak fra ende til annen – og det er mange erfaringer som står igjen som er verdt å nevne. Det har først og fremst vært en vanskelig sak å jobbe med, fordi det har vært totalforbud mot skjulte kilder. Mange gode saker er forkastet underveis fordi ansatte eller pårørende ikke har turt ikke å stå frem i en så stor konflikt.

Samtidig har det vært en sakstilgang jeg sjelden har vært borte i. Da saken raste som verst satt jeg ofte med fem, seks gode saker daglig som jeg måtte velge mellom. Mange saker ble vraket i denne prosessen.

Men den største utfordringen er nok kanskje presset som har vært på denne saken. Etter at saken om dødsfallene stod på trykk har det vært en enorm pågang fra aktørene, som har hatt mange og sterke interesser i denne saken. Utfordringen har vært å holde fokus på kjernen, nemlig dødsfallene og ikke på privatiseringsdebatten. Det ble også bestemt at vi ikke skulle gå inn i arbeidskonflikten mellom legene og Norlandia.

Jeg tror det har vært smart for Budstikka å holde denne profilen, fordi det har forsterket vår uavhengighet i denne saken. Samtidig er det et vanskelig krav, når sykehjemmet tross alt er konkurranseutsatt. Vi gikk sterkere inn på privatiseringen når saken eksploderte i riksmidlene.

Det at saken ble nasjonal var på mange måter et fortrinn i vår dekning. Det åpnet flere kilder, som åpenbert forsøkte å bagatellisere saken da den bare ble trykket i Budstikka. Det siste er for øvrig en erkjennelse av hvordan makten utøves i lokalmiljøet. Avisen ble utsatt for et enormt press fra kommunen, som sørget for å spre usikkerhet rundt motivet til de to tilsynslegene, som den første tiden fikk all skylden. Det bar også avisens redaksjon preg av. Det var mange og lange diskusjoner rundt motivene deres, og det var nok delte meninger om hva som egentlig var saken. Selv synes jeg man burde hoppet av diskusjonen tidligere, all den tid fylkeslegen og Helsetilsynet faktisk gransket to dødsfall.

Jeg opplevde også at det var vanskelig å få alle intervjuobjekter til å forstå at jeg ikke var partisk selv om jeg stilte kritiske spørsmål. Ingen saker ble imidlertid satt på trykk uten at alle fikk uttale seg.

Både Norlandia og kommunen har i ettertid erkjent at de bommet på sin pressestrategi.

Forøvrig vil nok mange lure på hvorfor Budstikka aldri trykket saken om Solveig Skinnarland, som er den klart mest oppsiktsvekkende saken. Til det er det vel bare å si at vi ikke kan styre hvor pårørende henvender seg. De ønsker trolig mest mulig oppmerksomhet rundt saken, og kontaktet aldri Budstikka.

Det er i hele metoderapporten vist hva slags følger saken fikk lokalt. Det som ikke er nevnt er at kommunen midt i saken avblåste en anbudskonkurranse på et annet sykehjem.

Risenga-saken ble som kjent opptakten til en landsomfattende privatiseringsdebatt - som også fikk et hovedfokus i valgkampen. Blant annet dro både sosialministeren og utenriksministeren til Risenga midt i valgkampen.

Billingsstad 20. 01. 2004

Mari Hagerup Steffensen